

ΜΙΑ ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΙΘΕΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ Βελβεντὸ Κοζάνης ὑπάρχει μιὰ κατηγορία ἀρσενικῶν ἐπιθέτων καὶ οὐσιαστικοποιημένων ἐπιθέτων μὲ τὴν ιδιότυπη κατάληξη *-ιάις*, ὅπως *ἀλ'φιδιάις*, *ἀρκουδιιάις*, *πονταμιιάις*, *ἀνγουριιάις* κ.λ. Ἡ κατάληξη αὕτη δὲν ὑπάρχει στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ, ἀλλὰ καὶ στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ δὲν ἔχει πολὺ μεγάλη ἔκταση.

Οἱ μέχρι τώρα πληροφορίες μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων προέρχονταν ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐργασία τοῦ Ε. Μπουντῶνα γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων του¹. Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας, στὸ κεφάλαιο ποὺ διαπραγματεύεται τὴ συνίζηση, στὸ φωνητικὸ δηλ. μέρος, μαζί μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ρήματα κ.λ., μὲ τὰ ὁποῖα καθορίζει τὸ εἶδος τῆς συνίζησης στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ, παραθέτει καὶ τὰ ὀνόματα *ἀγγουριιάις*, *γραφτιιάις*, *σκαφτιιάις*, *ξιστιριιάις*, *πονταμιιάις* καὶ *γαμιιάις*, χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὴν προέλευσίν τους². Στὸ κεφάλαιο ὁμοῦς ποὺ ἐξετάζει τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν, μαζί μὲ διάφορα ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα ποὺ παραθέτει στὸν πληθυντικὸ, συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ὀνόματα *πονταμιιάιδις*, *ἀγγουριιάιδις*, *γουμεριιάιδις*, *γραφτιιάιδις* καὶ *ξιστιριιάιδις* καὶ κάνει προσπάθεια νὰ ἐξηγήσει τὴν προέλευσίν τους³. Τέλος, στὸ γλωσσάριό του παραθέτει τὰ ὀνόματα *ἀρκουδιιάις*⁴, *ξιστιριιάις*⁵ καὶ *τσιπριιάις*⁶ μὲ τὰ ἐρμηνεύματά τους.

Ἡ σύντομη αὕτη παράθεση τοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντῶνα ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἔχουμε τὴ συνοπτικὴ εἰκόνα τῶν ὀνομάτων ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπως μᾶς τὴ δίνει ὁ συγγραφέας. Παρόλο ὅμως ποὺ ἡ συμβολὴ του εἶναι πολὺτιμη, ἐπειδὴ τὰ παρουσιάζει γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ ἐπισημαίνει σὰν ιδιαίτερη κατηγορία, μὲ προσπάθεια μάλιστα νὰ ἐρμηνεύσει τὴν προέλευσίν τους, ἐντούτοις δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἐπισημάνουμε ὀρισμένες παραλείψεις στὴν παρουσίას τους. Σ' αὐτὲς μπορούμε

1. Βλ. Ε. Μπουντῶνα, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβενδοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, Ἀρχεῖα τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τ. Α', Ἀθῆναι 1982.

2. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 33 (ἡ γραφὴ τοῦ Μπουντῶνα).

3. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 42.

4. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 75 στὸ λῆμμα *ἀρκούδα*.

5. Μπουντῶνα, ὁ.π., 97 στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

6. Μπουντῶνα, ὁ.π., 107 στὸ λῆμμα *τσιπρον*.

π.χ. νὰ καταλογίσουμε τὸ ὅτι παραθέτει μόνο ἓναν περιορισμένο ἀριθμὸ ἐπιθέτων, ἐνῶ ὑπάρχουν περισσότερα στὸ ἰδίωμα, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, τὸ ὅτι δὲ δίνει ὅλα τὰ ἐρμηνεύματα τῶν ὀνομάτων ποὺ παραθέτει, ὥστε νὰ ἔχουμε μιὰ πλήρη εἰκόνα τῶν σημασιολογικῶν τους ἀποχρώσεων, τὸ ὅτι δὲν καθορίζει τὴ λειτουργικότητά τους, ἂν χρησιμοποιοῦνται δηλ. ὡς ἐπίθετα ἢ οὐσιαστικά κ.λ.

Γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ πληρέστερη εἰκόνα τῆς ἔκτασης τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Βελβεντό, παραθέτουμε ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας συλλογὴ καὶ τὰ ἐξῆς ὀνόματα ποὺ μέχρι σήμερα εὐχρηστοῦν ἀκόμα στὸ ἰδίωμα: *ἀλ'φιאים*, *γαλατιάς*, *δουματιάς*, *κλαῖας*, *κουκατιάς*, *κουλονκ'θιάς*, *κουμματιάς*, *κουραδιάς*, *λασπιάς*, *ξ'λαγουριάς*, *οὔρδιας*, *οὔρλιάς*, *χτιλιάς*, *πιτιάς*, *τραχανιάς*, *τσιγαριάς* καὶ *τυριάς*. Ἐπίσης καὶ τὸ ἐπώνυμο *Τριβιάς*.

Μὲ τὴν προσθήκη αὐτὴ ἔχουμε περίπου ὁλόκληρο τὸν κατάλογο τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ἀπὸ τὸ Βελβεντό ποὺ μέχρι τελευταῖα ἀποτελοῦσε, ἀπ' ὅσο ξέραμε, καὶ τὸ μόνο τόπο τῆς ὑπαρξῆς τους. Ὅμως τὰ γεωγραφικὰ ὅρια μποροῦν νὰ διευρυνθοῦν τουλάχιστο μέχρι τὴν Κοζάνη, τὴ Βέροια καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Πιερίας, σύμφωνα μὲ νεότερα στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὶς περιοχὲς αὐτές. Συγκεκριμένα, κατὰ τὴ διάρκεια γλωσσοσυλλεκτικῆς ἀποστολῆς μας στὴν Πιερία, ἀκούσαμε στὸ χωριὸ Ρητίνη τὰ ὀνόματα *κουμματιάς*, *γαλονῖας* καὶ *ἀγγουριάς*, στὸ Λιτόχωρο τὸ *κουλονκ'θιάς*, ἐνῶ στὸν Κολινδρὸ τὸ παρατσούκλι *στραβιάς*¹. Δὲ μᾶς δόθηκε δυστυχῶς ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξακριβώσουμε τὴ λειτουργικότητα καὶ τὴν ἔκτασή τους ἐκεῖ, ἐξαιτίας τοῦ περιορισμένου χρόνου, ἀλλὰ πιστεύουμε στὸ μέλλον νὰ ἔχουμε πληρέστερη εἰκόνα μὲ τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας στὴν περιοχὴ.

Τελευταῖα γιὰ τὴν Κοζάνη ἔχουμε μιὰ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία γιὰ ὑπαρξὴ τέτοιων ὀνομάτων ἀπὸ τὸ Μ. Καλινδέρη στὸ βιβλίο του γιὰ τὴ Βλάστη². Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει τὰ ἐπίθετα αὐτὰ καὶ τὰ παραθέτει μαζί σὰν ἰδιαίτερη κατηγορία. Αὐτὰ εἶναι τά: *κλανιάς*, *σκουρδιάς*, *χλαπατιάς*, *πιριστιριάς*, *σκαφτιάς* καὶ *ἀλοιφιάς*³. Ἀπὸ τὴν Κοζάνη ἐπίσης μποροῦμε νὰ προσθέσουμε καὶ τὰ ἐπίθετα *ξικλαστιάς*, *σαλιπιτιάς* καὶ *χορραφιάς*⁴. Ἐπίσης σὲ γλωσσάριο τῆς Βέροιας συναντοῦμε τὰ ὀνόματα *ἀρκουνδιάς* καὶ *κουμματιάς*⁵.

1. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ σὲ χωριὰ τῆς ὄρεινῆς Πιερίας πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ γλωσσολογικὸ τμήμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1982.

2. Βλ. Μ. Κ α λ ι ν δ ῆ ρ η, Ὁ βίος τῆς Κοινότητος Βλάστης ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982.

3. Βλ. Κ α λ ι ν δ ῆ ρ η, ὁ.π., 383-384. Ἡ γραφὴ εἶναι τοῦ συγγραφέα.

4. Ἡ πληροφορία ἀπὸ τὴν Κοζανίτισσα κ. Α. Εὐαγγελίδου.

5. Βλ. Σ. Χ. Σ β α ρ ν ὀ π ο υ λ ο υ, Γλωσσάριο τῆς Βέροιας (Βαρταλαμίδα), Βέροια 1973, στὰ λήμματα *ἀρκουνδάρους* καὶ *κουμματιάς*. Ἡ γραφὴ εἶναι ἐπίσης τοῦ συγγραφέα.

Ἔτσι, ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, μπορούμε νὰ ἐντοπίσουμε τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ φαινομένου στὸ Βελβενδό, τὴν Κοζάνη, τὴ Βέροια καὶ σ' ἓνα τμῆμα τῆς Πιερίας, χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχει καὶ σ' ἄλλες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐρευνηθεῖ.

Εἶναι περίεργο τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Α. Παπαδόπουλος στὴ Γραμματική του¹ δὲ συμπεριέλαβε τὰ ὀνόματα αὐτά, παρόλο ποὺ χρησιμοποίησε τὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντώνα. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ δὲν τὰ κατέγραψε, παρόλο ποὺ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ συμπεριλάβει, μέχρι ἐκεῖ ποὺ ἔχει προχωρήσει, τὰ ὀνόματα *ἀγγονριάς* καὶ *γαμιάς* ἀπὸ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας τοῦ Μπουντώνα. Τὸ *ἀρκονδιάς* δὲν τὸ κατέγραψε ξεχωριστὰ σὰν λῆμμα αὐτοδύναμο, ἀλλὰ τὸ συμπεριέλαβε στὸ λῆμμα *ἀρκονδιάρης*². Ἴσως ἢ παράλειψη αὐτὴ νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ποὺ φαίνεται διι δέχεται τὸ Ἱστορικὸ Λεξικόν, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέραμε χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπίθετα, ὅπως· *ὁλ' αὐτοὶ εἶναι τσιγαριάδεις* καὶ μερικά, κυρίως ἐπαγγελματικά, σὰν οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, ὅπως· *εἶχιν ρθεῖ ἓνας γαλονῆας ἀπ'ν Γατιρίν' κὶ μὲ φώναξαν σ' μβλατεία*³.

Συναντοῦνται, ὅπως ἀναφέραμε πρὶ πάντων, μόνο στὸ ἀρσενικὸ γένος, πράγμα φυσικὸ γιὰ ὀρισμένα τουλάχιστο ποὺ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ιδιότητα στὸ ἀντίστοιχό τους θηλυκὸ ἢ οὐδέτερο, ὅπως *κονκατιάς*, *γαλονῆας* κ.λ., ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, ποὺ ἢ ἐννοιά τους θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει καὶ στ' ἄλλα δυὸ γένη, τὸ ἰδίωμα δὲν κατάφερε νὰ δημιουργήσῃ ξεχωριστὲς καταλήξεις. Ὅσο γιὰ τὴ σημασιολογικὴ τους λειτουργία, θὰ μπορούσαμε γενικὰ νὰ τὰ κατατάξουμε σὲ τρεῖς κατηγορίες: α) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν μιὰ ιδιότητα, κακὴ συνήθως, ὅπως *λασπιάς*, *κλανῆς*, κ.λ., β) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν ἀγάπη σὲ κάτι, συνήθως τροφή, ὅπως *πιτιάς*, *γαλατιάς*, *τσιγαριάς* κ.λ., καὶ γ) σ' ἐκεῖνα ποὺ ἐκφράζουν μιὰ ἐπαγγελματικὴ σχέση τοῦ κατόχου τους, ὅπως *γαλονῆας*, *σκαφτιάς* κ.λ.

Ἡ παράθεση τῶν ἐρμηνευμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὰ ὀνόματα αὐτά θὰ δώσει καλύτερα τὴν εἰκόνα τῶν σημασιολογικῶν ἀποχρώσεων μετὰ τὶς κυριολεκτικὲς καὶ μεταφορικὲς τους σημασίες: *ὁλ' φιάς*, αὐτὸς ποὺ δωροδοκεῖ τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ πετύχει ὁφέλη γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του (βλ. τὰ ῥήματα τῆς κοι-

1. Βλ. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, Ἀθῆναι 1926.

2. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἐλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τ. 3, στὸ λῆμμα *ἀρκονδιάρης*.

3. Οἱ ἰδιωματικὲς φράσεις ἀπὸ προσωπικὴ μου συλλογή.

νῆς ἀλείφω, λαδώνω με τὴ μεταφορική τους σημασία· βλ. ἀκόμη τὶς λέξεις ἀλοιφή¹, χρυσαιοφή², καὶ τὸ ρῆμα ἀξυγκεύουσιν³ με τὶς ἴδιες σημασίες)· ἀνγορ-
ριάς, ὁ μονοκόμματος, ὁ χοντροκομμένος (βλ. τὸ οὐσιαστικὸ ἀγγούρι με
τὴ μεταφορική του ἔννοια στὴν κοινή)· ἀρκονδιάς, 1) ὁ ἀσουλούπωτος, ὁ
χοντροκομμένος, 2) ὁ ἰδιοκτήτης ἀρκούδας, ὁ ἀρκουδόγυφτος· γαλατιάς
αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ πολὺ τὸ γάλα· γαλονῆς, ὁ γαλονᾶς (με περιφρονητική
σημασία)· γαμῆς, ὁ γυναικάς, ὁ ἔκφυλος· γουμαριάς, ὁ ἀναίσθητος, ὁ
χοντρόπετσος, ὁ ξανέντροπος (ἴδια σημασία ἔχει ἡ λέξη γομάρι στὴν κοι-
νὴ με τὴ μεταφορική της σημασία)· δονματιάς, ὁ φαγάς· κλαῆς, ὁ δειλός·
κονκατιάς, ὁ γυναικάς (κόκατας ὁ, ὁ κόκορας, ὁ πετεινὸς στὸ ἰδίωμα)· κον-
λονκ'θιάς, 1) μεταφορικὰ ὁ χοντροκέφαλος, ὁ κολοκύθας, ὁ ἀνόητος, 2) εἶ-
δος σταφυλίου στὸ Λιτόχωρο· κονμματιάς, αὐτὸς ποὺ τρώει σὲ ξένα τρα-
πέζια· κουραδιάς, ὁ χοντροκομμένος, ὁ ξεδιάντροπος, ὁ ἄξεστος· λασπιάς,
ὁ λασπωμένος, ὁ γεμάτος λάσπες (ἐπίθετο ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ κάτοικοι
τοῦ Βελβεντοῦ γιὰ τοὺς Κοζάνιτες)· ξικλ'αστιάς, αὐτὸς ποὺ με τὰ ἀστεῖα του
κάνει τοὺς ἄλλους νὰ ξεκαρδίζονται στὰ γέλια (ξικ'λάζομι ρ., ξεκαρδίζο-
μαι στὰ γέλια)⁴· ξ'λανγορριάς, ἐπιτατικὸ τοῦ ἀνγορριάς (βλ. τὸ οὐσια-
στικὸ ξυλάγγουρο τῆς κοινῆς με τὴ μεταφορική του σημασία)· οὐρδιάς, ὁ
κόλακας, ὁ γλείφτης (οὐρδα ἢ, εἶδος μαλακιάς μυζήθρας στὸ ἰδίωμα)·
οὐρλιάς, 1) ὁ φωνακλάς, 2) τοπωνύμιο τοῦ Ἀλιάκμονα με ὀρμητικὴ ροὴ τῶν
νερῶν· πιριστιριάς, 1) αὐτὸς ποὺ ἀσχολεῖται με τὰ περιστέρια ἢ ἀγα-
πᾷ τὰ περιστέρια, 2) ὁ ἐπαγγελματίας περιστερὰς· πιτιάς, αὐτὸς ποὺ
ἀγαπᾷ τὶς πίτες· πονταμιάς, αὐτὸς ποὺ ἔχει τὰ κτήματα καὶ τὰ κοπάδια του
κοντὰ στὸ ποτάμι· σαλιπιτιάς, ὁ πλανώδιος πωλητὴς σαλεπιοῦ, ὁ σαλεπι-
τζής⁵· σκαφτιάς, ὁ σκαφτιάς, ὁ ἐργάτης τῆς γῆς· σκουρδιάς, αὐτὸς ποὺ
ἀγαπᾷ τὸ σκόρδο καὶ ποὺ μυρίζει σκόρδο· στραβιάς, παρατσούκλι γιὰ ἄν-
θρωπο ποὺ κάνει ὅλες τὶς δουλειὲς με τὸ ἀριστερὸ χέρι, ὁ ἀριστερόχειρας·
Τριβιάς, ἐπώνυμο ποὺ δὲ διασώζει τὴν ἀρχικὴ του σημασία⁶· τσιγαριάς,
αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ νὰ καπνίζει· τσιπ'ριάς (τὸ κρασί ποὺ γίνεται ἀπὸ τὰ

1. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, στὸ λῆμμα ἀλοιφή.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, «Ἀθηνᾶ» ΚΘ' (Ἀθῆναι 1977) 199.

3. Βλ. Χατζιδάκι, ὁ.π., 188.

4. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Α. Εὐαγγελίδου.

5. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπάνου.

6. Βλ. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσολογία ἑλληνική, τ. 3, Ἀθῆναι 1924, 155, καὶ Δ. Ε. Τομπάιδη, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θάσου (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ), Θεσσαλονίκη 1967, 16 καὶ 77 στὸ λῆμμα τρουβιάς. Ἐπίσης Γ. Χατζιδάκι, Ἑκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, «Ἀθηνᾶ» ΚΕ' (Ἀθῆναι 1913) 285.

στέμφυλα, τὰ τσίπ'ρα' *χλαπατιάς*, ὁ λαίμαργος, ὁ φαγὰς (*χλαπατῶ* ρ., τρώ-
γω γρήγορα καὶ λαίμαργα, καταβροχθίζω στὸ ἰδίωμα)· *χουραφιάς*, ὁ κατώ-
τερος κοινωνικά, ὁ ἄξεστος, ὁ χοντροκομμένος¹. *χτικιάς*, ὁ χτικιάρης,
ὁ ἄρρωστιάρης (βλ. *χτικιό* τό, ἡ φυματίωση).

Γιὰ τὴν ἔρμηνεία τῆς προέλευσης τῆς κατάληξης αὐτῆς ὑπάρχουν δυὸ
ἀπόψεις: Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ Μπουντώνα καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ ποὺ φαίνεται
ὅτι υἱοθετεῖ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό.

Ὁ Μπουντώνας ἀποδίδει τὴν κατάληξη *-ιάς* σὲ συμφυρμὸ καταλή-
ξεων ἀνάμεσα στοὺς τύπους *ἀνγουρέας*·-ιάς τοῦ ἐνικοῦ καὶ *ἀνγουρέδης*
τοῦ πληθυντικοῦ, δηλ. δέχεται ὅτι *ἀνγουριάς*+*ἀνγουρέδης* > *ἀνγουριάς*².
Τὸν τύπο τοῦ πληθυντικοῦ *ἀνγουρέδης* τὸν συμπεραίνει ἀπὸ ἓναν τύπο *βασι-
λέδης* τῆς Αἰγίνας³.

Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἔρμηνεία ποὺ δίνει στὸν
τύπο *ἀρκονδιάς*⁴, δέχεται ὅτι ἡ κατάληξη *-ιάς* εἶναι ἐξέλιξη τῆς κατάλη-
ξης *-ιάρις*, μετὰ ἀπὸ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ ρ τῆς κατάληξης σὲ ὀνόμα-
τα ποὺ ἔχουν ἐπίσης στὸ θέμα τους ρ, ὅπως *ἀρκονδιάρις* > *ἀρκονδιάς*. Δέχε-
ται δηλ. τὴ διαδικασία ρ+ρ > ρ+Ø, ὅπως δείχνει καὶ ἡ ἀναγωγὴ τοῦ τύπου
ἀρκονδιάς στὸ λῆμμα *ἀρκονδιάρις*⁵.

Ἐξετάζοντας χωριστὰ τὶς δυὸ ἀπόψεις ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ
ἑξῆς: Ἡ ἔρμηνεία ποὺ δίνει ὁ Μπουντώνας νομίζουμε ὅτι παρουσιάζει μιὰ
ἀδυναμία στὸ συλλογισμό της, ἐπειδὴ δέχεται ὅτι ὁ τύπος *βασιλέδης* τῆς
Αἰγίνας, ποὺ ὅπωςδήποτε προϋποθέτει ἓναν ἐπίσης ἀσυνίζητο ἐνικὸν τύπο
βασιλέας, κανονικὸ γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ ποὺ ἔχει ἀσυνίζητους τύπους⁶,
ἢ καὶ *βασιλές*, εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐπιδράσει σὲ μακεδονικὰ ἰδιώματα, ὅπου
ἡ συνίζηση ἔχει ἰσχύ νόμου⁷, καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ συμφυρμὸ ἓναν και-
νούργιο τύπο. Στὴ Μακεδονία καὶ γενικὰ στὰ βόρεια ἰδιώματα ὅπου, ὅπως
εἴπαμε, ἡ συνίζηση εἶναι φαινόμενο καθολικόν, ἔχουμε τοὺς τύπους *βασιλιάς*-
*βασιλιάδες*⁸ καὶ τὴν ἴδια ἀντιστοιχία σ' ὅλα τὰ παρόμοια ὀνόματα σὲ *-ιάς*,

1. Τὸ ἐπίθετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα μὲ πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπά-
νου.

2. Βλ. Μ π ο υ ν τ ῶ ν α, ὁ.π., 42.

3. Βλ. A l b e r t T h u m b, Ἡ ἐν Αἰγίνῃ διάλεκτος, «ἘΑθηνᾶ» Γ' (ἘΑθῆναι 1891) 105.

4. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τ. 3, στὸ λῆμμα *ἀρκονδιάρις*.

5. Ἱστορικὸν Λεξικόν, ὁ.π.

6. Βλ. Γ. Χ α τ ζ ι δ ά κ ι, Περὶ τῆς συνίζησης ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ, Μεσαιωνι-
κὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά (MNE), τ. Α', 335.

7. Βλ. Χ α τ ζ ι δ ά κ ι, ὁ.π., 335.

8. Ὁ τύπος *βασ'λές* ποὺ συναντιέται σὲ μερικὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς Θράκης, Λέσβου,
Ἰμβρου κ.λ. (βλ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων, 20, καὶ Ἱ-
στορικὸν Λεξικόν, τ. 3, 472 στὸ λῆμμα *βασιλέας*) καὶ ποὺ οἱ διάφορες ἀπόψεις γιὰ τὴν ἐρ-

εἴτε προέρχονται ἀπὸ ἀρχαῖα σὲ -εύς>-έας>-ιάς καὶ *ίας*>-ιάς¹, ὅπως *φονιάς*>*φονῆας*-*φονῆαδης*, *βαφιάς*-*βαφιάδης*, εἴτε ἀπὸ νεότερα ποὺ δημιουργήθηκαν πάνω στὰ πρότυπα τῶν προηγούμενων, ὅπως *ἀνγουριάς*-*ἀνγουριάδης* κ.λ. Ἔτσι ὁ τύπος *βασιλέηδες*, ποὺ δὲ μαρτυρεῖται στὸ βορειοελλαδικὸ χῶρο καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ βορειοελλαδικὰ γλωσσικὰ πρότυπα, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ συντελέσει στὴ δημιουργία ἐνὸς ἄλλου τύπου.

Ἡ δεύτερη ἐρμηνεία ποὺ δίνουν οἱ συντάκτες τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, ὅτι δηλ. ἡ κατάληξη -*ιάς* εἶναι ἐξέλιξη τῆς -*ίρις* μὲ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ ρ τῆς κατάληξης, παρουσιάζει ἐπίσης τὶς ἐξῆς ἀδυναμίες:

α) Στὸ ἰδιώμα τοῦ Βελβεντοῦ ἡ ἐπιθετικὴ κατάληξη -*ιάρης*>*ιάρ'ς* δὲν ὑπάρχει σήμερα. Στὴ θέση τῆς χρησιμοποιεῖται πάντα ἡ κατάληξη -*ιάρας* χωρὶς μεγεθυντικὴ σημασία, ὅπως *πρασινιάρας*>*πρασ'νιάρας*, *σαλάρας*, *βρουμιάρας*>*βρουμνιάρας*, *φουβιτσιάρας*>*φουβιτθάρας* κ.λ.

Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ ποὺ στηρίχτηκε, ὅπως φαίνεται, μόνο στὸ λῆμμα *ἀρκουδιάς*, ἐπειδὴ δὲν ἤξερε τὴν ὑπαρξὴ τῆς κατάληξης -*ιάρας*, δικαιολογημένα δέχεται τὴν παραπάνω ἐρμηνεία. Ὁ Μπουντώνας δὲν κατέγραψε τὴν κατάληξη -*ιάρας* στὸ σχετικὸ κεφάλαιο ὅπου καταχωρεῖ τὶς ἄλλες ἐπιθετικὲς καταλήξεις τοῦ ἰδιώματος, κι αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν τὸ θεώρησε ἀπαραίτητο, ὅφου σημείωσε τὴν κατάληξη -*ιάρης*>-*ιάρ'ς* ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται. Τὴν κατάληξη αὐτὴ (-*ιάρ'ς*), μὲ τὴν ὁποία παραθέτει τὰ ἐπίθετα *πειριάρης*, *κασιδιάρης* καὶ *κιτρινιάρης*², εἶναι πιθανὸ νὰ τὴν κατέγραψε ἀπὸ χωριὰ τῆς περιοχῆς Βελβεντοῦ, ὅπως ἔχει κάνει καὶ μ' ἄλλες λέξεις, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἦταν ἀκόμα στὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα ζωντανὴ ἡ χρῆση τῆς σ' ὀρισμένα τουλάχιστο ἐπίθετα, πρὶν ἐπικρατήσῃ σταθερὰ ἡ νεότερη κατάληξη -*ιάρας*.

β) Ἄν πάλι δεχθοῦμε ὅτι στὰ ἰδιώματα ποὺ λειτουργεῖ ἡ κατάληξη -*ιάρης*>-*ιάρ'ς*, παράλληλα μὲ τὴν -*ιάς*, ὅπως στὴ Ρητίνη, Λιτόχωρο καὶ Κολινδρό, κι ἀκόμα στὸ Βελβεντὸ καὶ Κοζάνη παλιότερα, πρὶν δηλ. ἀντικαταθεῖ ἡ ἐπιθετικὴ κατάληξη -*ιάρης* μὲ τὴν -*ιάρας*, ἔγινε πράγματι ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ ρ τῆς κατάληξης ἐξαιτίας ἄλλου θεματικοῦ ρ ἢ λ, πάλι θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐξηγηθσοῦμε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τῶν

μηνεία του εἶναι συγκεντρωμένες στὴν πραγματεία τοῦ Σ. Γ. Κ α ψ ω μ έ ν ο υ, Ἡ λέξις φρέαρ εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν ἑλληνικὴν, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον», ἔτος πρῶτον, Ἀθῆναι 1939, 51-61, δὲ νομίζω ὅτι ἀλλάζει τὰ δεδομένα, τὴν εἰκόνα δηλ. τῶν ὀνομάτων σὲ -έας καὶ -ίας>-ιάς γιὰ τὴ Μακεδονία, ὅπως τουλάχιστο φαίνεται κι ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο μέχρι τώρα διαλεκτικὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ ἀπὸ περιοχὰς τῆς Μακεδονίας.

1. Βλ. Χ α τ ζ ι δ ά κ ι, ὁ.π., Β, 271-273.

2. Βλ. Μ π ο υ ν τ ώ ν α, ὁ.π., 61. Ἡ γραφὴ τοῦ Μπουντώνα.

ἄλλων ὀνομάτων σὲ *-ιάις* ποὺ δὲν ἔχουν στὸ θέμα τους ὑγρό, ὅπως *κουμματιάις*, *πονταματιάις*, *κουκατιάις* κ.λ.

Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα μιὰ ἀναλογικὴ ἐπέκταση ἀπὸ τὰ προηγούμενα ποὺ ἔχουν ὑγρό στὸ θέμα τους, τότε θὰ ἔπρεπε ἡ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ νὰ καλύψει πρῶτα αὐτὰ καὶ μετὰ νὰ προχωρήσει καὶ στὰ ἄλλα. Ἀντὶ ὅμως γι' αὐτό, τὰ ιδιώματα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῆς Κοζάνης, ἀπ' ὅπου καὶ προέρχονται τὰ περισσότερα ἐπίθετα σὲ *-ιάις*, ἔτρεψαν μὲ ἀπόλυτη συνέπεια, τόσο τὸ πρῶτο ὅσο καὶ τὸ δεύτερο¹, τὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* σὲ *-ιάρας*. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βλέπουμε ὅτι σ' ἄλλα βεραιοελλαδικὰ ιδιώματα ποὺ ἡ κατάληξη *-ιάρης* > *-ιάρ*'ς λειτουργεῖ κανονικά, δὲν ἔχουμε τὴν κατάληξη *-ιάις*, παρόλο ποὺ ἡ παρουσία ὑγροῦ στὸ θέμα θὰ δικαιολογοῦσε κι ἐκεῖ μιὰ τέτοια τροπή, ὅπως π.χ. στὰ ἐπίθετα *πρασ'νάρ*'ς², *φουρῶνάρ*'ς³, *γ'λιάρ*'ς⁴, *βουρδονκλιάρ*'ς⁵, *σπληνιάρ*'ς⁶, *χλιβουνιάρ*'ς⁷, *κουκκαλιάρ*'ς⁸, *ζητ'λιάρ*'ς⁹, *τσιρλιάρ*'ς¹⁰, *βαβαλιάρ*'ς¹¹ κ.λ.

Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἀγνοήσουμε τοὺς παραπάνω λόγους, πάλι ὑπάρχει μιὰ σοβαρὴ δυσκολία ποὺ μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχτοῦμε τὴν κατάληξη *-ιάις* σὰν ἐξέλιξη τῆς *-ιάρης*, κι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξῆς: στὰ ιδιώματα ποὺ ὑπάρχει ἡ κατάληξη *-ιάις*, δηλ. στὸ Βελβεντὸ καὶ Κοζάνη, καὶ σποραδικὰ στὴ Ρητίνη, Λιτόχωρο, Κολινδρὸ καὶ Βέροια, παρατηρεῖται στὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* τῆς κατάληξης, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ νόμο τῆς ἀποβολῆς τῶν ἄτονων *i* καὶ *u* στὰ βόρεια ιδιώματα, δηλ. *πειρjάρ*'ς, *ταμαχιάρ*'ς, *κανακιάρ*'ς, *διακουνιάρ*'ς κ.λ.¹² Ἐπομένως θὰ ἦταν ἀδύνατο, μετὰ τὴν ἀποβολὴ αὐτὴ τοῦ *i*, νὰ ἔχουμε σὰν ὑπόλοιπο τῆς ἀρχικῆς κατάληξης *-ιάρης* > *-ιάρ*'ς τὴν *-ιάις* καὶ

1. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπὸ τὸ γλωσσολόγο κ. Βασίλειο Φόρη, κάτοχο καὶ ἐρευνητὴ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κοζάνης.

2. Βλ. Μ. Παπαϊωάννου. Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονίκη 1976, στὸ ἴδιο λῆμμα.

3. Βλ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

4. Βλ. Τσιμπαιῖδη, Τὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα τῆς Θάσου, στὸ ἴδιο λῆμμα.

5. Βλ. Τομπαιῖδη, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

6. Βλ. Τομπαιῖδη, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

7. Βλ. Ε. Α. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἡπείρου, τ. Α', Ἰωάννινα 1964, στὸ ἴδιο λῆμμα.

8. Βλ. Καλινδέρη, ὁ.π., 383.

9. Καλινδέρη, ὁ.π.

10. Καλινδέρη, ὁ.π.

11. Βλ. Φ. Α. Τάσιου, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεύχη 37-38 (Θεσσαλονίκη 1962-1963), στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

12. Βλ. Μπουντώνα, ὁ.π., 61, γιὰ τὸ *πειρjάρ*'ς, Σβαρνόπουλου, ὁ.π., γιὰ τὰ *ταμαχιάρ*'ς καὶ *κανακιάρ*'ς, καὶ Καλινδέρη, ὁ.π., 354, γιὰ *διακουνιάρ*'ς.

θά έπρεπε νά δεχτοΰμε δυò απόψεις γιά νά τήν έρμηνεύσουμε: ή ότι αποβλήθηκε πρώτα τò *i* τής κατάληξης, άκολούθησε μετά ή άνομοιωτική άποβολή τοΰ *ρ* εξαιτίας άλλου θεματικοΰ ύγροΰ και μετά επανήλθε πάλι τò *i*, ή ότι ή άνομοιωτική άποβολή τοΰ *ρ* τής καιάληξης έγινε πριν άκόμα άρχίσει νά λειτουργεί ó νόμος τής άποβολής τών άτονων *i* και *u* στα βόρεια ιδιώματα. Άλλά και οί δυò υποθέσεις είναι άδύνατες, ή πρώτη από άποψη φωνητική, έπειδή και γιά τά έπίθετα πού έχουν ύγρό στο θέμα τους θ' απαιτούσε μιá πολύπλοκη φωνητική διαδικασία μέ δύσκολες τροπές, κι ή δεύτερη και από άποψη φωνητική, όπως είδαμε πιο πάνω, αλλά και από άποψη ιστορική, έφόσον τò φαινόμενο τής άποβολής τοΰ άτονου *i* είναι, όπως φαίνεται, παλιό¹ και θά ήταν δύσκολο νά υποθέσουμε ότι ή κατάληξη *-ιάς* μπορεί νά φτάσει σέ τόσο πρώιμη έποχή. Μετά άπ' όλα αυτά θά πρέπει νά αναζητήσουμε άλλη εξήγηση τοΰ φαινομένου.

Τò φαινόμενο νομίζουμε έτι είναι βέβαια φωνητικό και γιά νά τò κατανοήσουμε θά πρέπει νά τò συνδέσουμε μέ δυò άλλες κατηγορίες ονομάτων πού έπαιξαν ρόλο στη δημιουργία του: α) μέ τά έπίθετα σέ *-ιάς*, όπως *αυτιάς*, *σκαφτιάς*, *άνγουριτιάς*, *άρκουδιάς* κ.λ., πού δέν είναι πολύ συνηθισμένα ούτε στη νεοελληνική κοινή ούτε στα νεοελληνικά ιδιώματα, και β) μέ τά ιδιω-ματικά οϋδέτερα οϋσιαστικά *ροίδι*, *βοίδι*, *χάιδι*, *φλούιδι* κ.λ.²

Τά έπίθετα σέ *-ιάς* πού προέρχονται, όπως και τά αντίστοιχα οϋσιαστικά, από άσυναίρετους μεσαιωνικούς τύπους σέ *-έας* ή και *-ιάς*, άποτελεϋν στην περίπτωση μας τò ένδιάμεσο στάδιο ανάμεσα στους άσυναίρετους τύπους και στα ιδιωματικά έπίθετα σέ *-ιάς* μέ τήν έξής διεργασία: Τά έπίθετα αυτά, σύμφωνα μέ τά αντίστοιχα οϋσιαστικά σέ *-ιάς*, σχηματίζουν ανισοσύλλαβο πληθυντικό. Όπως δηλ. έχουμε *βασιλιάς-βασιλιάδες*, *φονιάς-φο-*

1. Βλ. Ν. Άνδριώτη, Περί τής άρχής τών βορείων γλωσσικών ιδιωμάτων τής νέας Έλληνικής, «Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», Ι' (Άθήναι 1933) 340 κ.έ. Βλ. επίσης και Άντ. Θάβωρη, Τò προϋν(ε)ικός τοΰ Έρώδα και τά βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, «Δωδώνη» 9 (Ιωάννινα 1980) 424-425. Στο άρθρο του αυτό ó συγγραφέας άποδίδει τò φαινόμενο τής άποβολής τοΰ άτονου *i* σέ αρχαίες διαλέκτους τών βορείων ελληνικών περιοχών, όπου ή άποβολή τοΰ άτονου *i* ίσχυε εκεί ως νόμος και άπ' όπου τò φαινόμενο μπήκε άργότερα στην ελληνιστική κοινή και στη συνέχεια στη μεσαιωνική και νέα ελληνική.

2. Ένδεικτικά αναφέρω μερικά όνόματα από τά βόρεια ιδιώματα, παρμένα είτε από διάφορα ιδιωματικά γλωσσάρια, όπως π.χ. από τοΰ Παπαϊωάννου τά *βοίδ'*, *βουιδινός*, *βουιδονπαιδ'*, τοΰ Μπουντώνα τò *ρουιδιά*, τοΰ Καλινδέρη τò *παλιόβουιδους*, τοΰ Μπόγκα τά *βοίδι*, *χάιδι*, *ρουιδάκ'νους*, *ρουιδουκόκ'νους*, *ροιδόνερο* κ.λ., τοΰ Άχιλ. Τζαρτζάνου τά *παλαιόβουιδους*, *βουιδουκέρατου* κ.λ., είτε από προσωπικές μας συλλογές στη διάρκεια γλωσσοσυλλεκτικών άποστολών σέ διάφορα μακεδονικά χωριά, όπως τά *ροΐδ'*, *ροΐδ'*, *χάιδ'* κ.λ.

νιάδες κ.λ., με τὸν ἴδιο τρόπο ἔχουμε καὶ *ἀνγουριάς-ἀνγουριάδες*>-ις, *ἀρκουδιάς-ἀρκουδιάδες*>-ις κ.λ. Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ στάδιο μπαίνουν τὰ ἀρκετὰ διαδεδομένα ἰδιωματικά οὐδέτερα *ρόιδι*, *χάιδι*, *φλούιδι* κ.λ. γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν κατηγορία τῶν ἐπιθέτων σὲ -ιάις. Αὐτά, πρὶν ἀπὸ τὸ δ τῆς τελευταίας συλλαβῆς ἔχουν τὸ ἡμίφωνο *ι*, εἴτε σὰν κατάλοιπο ἀπὸ τὴν ἀρχία ὑποκοριστική κατάληξη -ιδιον> -ιδιν>-ίδι, ὅπως *ρόιδι*, *βόιδι* κ.λ., εἴτε ἀπὸ μεταγενέστερη ἀνάπτυξη ποὺ ὀφείλεται σ' ἄλλο φωνητικὸ φαινόμενο, ὅπως *χάιδι* κ.λ., εἴτε ἀκόμα κι ἀπὸ ἀναλογία πρὸς τὰ προηγούμενα, ὅπως *φλούιδι*, *χνούιδι* κ.λ.¹ Τὸ ἴδιο ἡμίφωνο, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, συνήθως χάνεται ὅταν ἀκολουθεῖ στὴν ἐπόμενη συλλαβὴ ἄλλο ἐπίσης ἡμίφωνο, κατὰ τὸ σχῆμα *ρόιδι-ρόδια*, *ροδιά*, *χάιδι*, *-χάδια*, *φλούιδι-φλούδια* κ.λ.² Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὑπαρξὴ ἡμιφώνου πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη -δι δημιουργήσε τὴν ἐντύπωση στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῶν περιοχῶν ὅτι πάντοτε πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία συλλαβὴ δι ἀναπτύσσεται τὸ ἡμίφωνο *ι* ποὺ μετὰ τὸ προηγούμενο φωνῆεν ἢ καταχρηστικὴ δίφθογγο σχηματίζει μιὰ ἄλλη κυρία δίφθογγο *αι*, *ει*, *οι*, *ου*, *ιαι*, κ.λ.

Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὸ τὸ πρότυπο ὁ πληθυντικὸς *ἀνγουριάδης*, *ἀρκουδιάδης*, *κουμματιάδης* κ.λ. τῶν ἀντίστοιχων ὀνομάτων *ἀνγουριάς*, *ἀρκουδιάς*, *κουμματιάς* κ.λ. ἐγίνε *ἀνγουριάδης*, *ἀρκουδιάδης*, *κουμματιάδης* κ.λ., Μετὰ ἀπ' αὐτό, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι τὸ ἡμίφωνο στὸν πληθυντικὸ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἦταν μέσα στὸ θέμα τους, κι ἀκόμα ἐπειδὴ ὑπῆρχε στὴ συνείδησή τους τὸ πρότυπο ὅλων τῶν ἀνισοσύλλαβων ἀρσενικῶν σὲ -ης, -ής-ιάς, -άς, -ούς, καὶ -ές, ποὺ παρουσιάζουν σταθερὰ τὴν ἀντιστοιχία τῶν καταλήξεων -ς γιὰ τὸν ἐνικὸ καὶ -δες> -δης γιὰ τὸν πληθυντικὸ, σχημάτισαν ἀναλογικὰ καὶ τὸν ἐνικὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, προσθέτοντας τὸ καταληκτικὸ *ς* στὸ ὑποτιθέμενο θέμα τους.

Ὅπως δηλ. ἔλεγαν *ζευγίτης*> *ζιβγίτ'ς* — *ζευγίτη-δες*> *ζιβγίδ'δης*, *χαλαζουσπίδ'δης*, *Ἀνδών'δης*, *γανωτῆς*> *γανουτῆς* — *γανωτῆ-δες*> *γανουτῆ-δης*, *βασιλιάς*> *βασ'λάς* — *βασιλιά-δες*> *βασ'λά-δης*, *σαμαράς* — *σαμαρά-δες*> *σαμαρά-δης*, *παπποῦς* — *παπποῦδες*> *παπποῦ-δης*, *τενεκῆς*> *τινικῆς* — *τενεκέ-δες*> *τινικέ-δης* κ.λ.³, μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τῶν ὀνομάτων *ἀνγουριάδης*, *ἀρκουδιάδης* κ.λ. σχημάτισαν τὸν ἐνικὸ *ἀνγουριάς*, *ἀρκουδιάς* κ.λ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νομίζουμε ὅτι ἐξηγεῖται καὶ ὁ τύπος *βασιλέηδες* τῆς Αἰ-

1. Βλ. Μ. Φιλῆντα, Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, Ἀθήνα 1907, 112-114. Τοῦ Ἰδίου, Γλωσσογνώσις καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνική, Β', 17-18.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀνομοίωσις ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ, «Ἐπετηρίς Παν/μίου Ἀθηνῶν», Η' (Ἀθῆναι 1911-1912) 43.

3. Βλ. Μπουντώνα, ὁ.π., 42.

γιναις ἀπὸ τὸν ἐνικὸ βασιλέας ἢ καὶ βασιλέες, ποὺ διαφορετικὰ μένει ἀνεξήγητος καὶ προβληματικός.

Ἡ εὐλογία ἐρώτηση ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐξῆς: Γιατί τὸ ἡμίφωνο *ι* ἀναπτύχθηκε μόνο στὸν πληθυντικὸ αὐτῶν τῶν περιορισμένων σχετικὰ ὀνομάτων σὲ *-ιάς* κι ὄχι καὶ στὰ ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα ποὺ στὸν πληθυντικὸ τοὺς ἔχουν τὸ ἴδιο περιβάλλον, ὅπως *βασιλιά-δες*, *πεταλωτῆ-δες*, *παπποῦ-δες* κ.λ.;

Ἡ ἀπάντηση νομίζουμε ὅτι πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὴ χρήση, ἀλλὰ καὶ στὴ συχνότητα τῶν ἐπιθέτων σὲ *-ιάς*. Βλέπουμε πράγματι ὅτι τὰ ἐπίθετα αὐτά, μὲ ἐξαίρεση τὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου ὅπου συνηθίζονται οἱ ἀσυνίζητοι τύποι σὲ *-έας*¹, καθὼς καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ περιεκτικὰ τοπωνύμια² καὶ ἄλλα ὀνόματα σὲ *-ιάς*, ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας μὲ ἐπιθετικὴ σημασία, ὅπως *χουνιάς*, *χαλαζιάς*, *ἀνιφουριᾶς*³ κ.λ., δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένα οὔτε στὴ νεοελληνικὴ κοινὴ⁴ ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ιδιώματα⁵, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἰδιωματικὸ ὕλικὸ διάφορων συλλογῶν κι ἀπὸ τὴν περιορισμένη χρήση τοὺς στὴν κοινὴ. Αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στὸ ὅτι τὰ ἐπίθετα αὐτά, ἐπειδὴ συνέπεσαν σημασιολογικὰ μὲ ἄλλες κατηγορίες πολυπληθέστερων ἴσως ἐπιθέτων,

1. Βλ. Χ α τ ζ ι δ ᾱ κ ι, ΜΝΕ, Β', 272-275, καὶ τοῦ ἱ δ ι ο υ, Ἑτυμολογικὰ καὶ τεχνολογικά, «Ἀθηνᾶ» ΚΘ' (Ἀθῆναι 1917), Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, 14, ὅπου παραθέτει τὰ ὀνόματα *σκαφεάς*, *γραφεάς*, *γαμεάς*, *χτενεάς* κ.λ. Βλ. ἐπίσης Δ. Η. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Γραμματικὴ τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου, Ἀθῆναι 1958, 213 καὶ 396. Ἐπίσης Α. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1955, 51-52. Ἐπίσης Φ ι λ ῆ ν τ α, Γραμματικὴ, 421, μὲ ὀρισμένους ἀσυναίρετους τύπους ἀπὸ τὴν καθαρῆς, ὅπως *δεκανέας*, *σκαπανέας* κ.λ.

2. Βλ. Ε. Κ ἱ γ κ α, Μορφολογία τῶν νεοελληνικῶν περιεκτικῶν τοπωνυμίων (διδασκορικὴ διατριβή), Ἰωάννινα 1982, 104 κ.έ., ὅπου ἡ συγγραφεὺς παραθέτει τοπωνύμια περιεκτικά, ὅπως *περιστεριάς*, *ἀρκονδιάς*, *ἀσπροπηλιάς*, *Κοιρβουλιάς*, *Μαρμαριάς*, *Πλακιάς* κ.λ. Ἐπίσης Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110, ὅπου παραθέτει μερικὰ περιεκτικὰ τοπωνύμια, ὅπως *δινδριάς*, *βατιάς*, *πιφκιάς* κ.λ.

3. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110.

4. Βλ. Γ. Κ ο υ ρ μ ο ὑ λ η, Ἀντίστροφον λεξικὸν τῆς νέας ἐλληνικῆς, Ἀθῆναι 1967, ὅπου στὴν κατάληξη *-ιάς* εἶναι καταχωρημένα μόνο τὰ ὀνόματα *χαλκιάς*, *σκαφτιάς*, *βαφτιάς* καὶ *γραφιάς* τῆς κοινῆς. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ προσθέσουμε ἀκόμα καὶ *ἰὸ αὐτιάς*, τῆς κοινῆς ἐπίσης.

5. Βλ. Τ ᾱ σ ι ο υ, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, ὁ.π., τὰ *ἀγγουριάς*, *μιθιάς*, *κατουρλιάς*, *πουρδιάς* καὶ *τσικνιάς* στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης τοῦ Κ α λ ι ν δ ῆ ρ η, ὁ.π., 327, τὰ *μουτιάς* καὶ *φονσκούδιντριάς*, τοῦ Χ α τ ζ ι δ ᾱ κ ι, ΜΝΕ, Β', 274, τὸ *ἀγγουρεάς* ἀπὸ τὴ Μακεδονία· τοῦ Μπόγκα, ὁ.π., τὰ *βαρβατιάς*, *γαμβριάς*, *τσακνιάς*, *τσατσαλιάς* καὶ *καταξ'λιάς*, καὶ τοῦ ἱ δ ι ο υ, Β', τὰ *ἀλειφιάς* (104), *ξεριάς* (50), *σταχτιάς* (183), *τσικνιάς* (191), *χαλκιάς* (197), ὅλα στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης τοῦ Ν. Ἀ ν δ ρ ι ῶ τ η, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Ἱμβρου, «Ἀθηνᾶ» ΜΒ' (Ἀθῆναι 1930) 180, τὰ *χανιάς* καὶ *κλανιάς*.

ὅπως μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ *-ιάρης* (καὶ *-ιάρας* γιὰ ὀρισμένα ιδιώματα), π.χ. *κλανιάρης*, *χτικιάρης*, *σαλιάρας* κ.λ., σὲ *-ας* μὲ ἐπιτατική σημασία, ὅπως *κολοκύθας*, *ἀγγούρας* κ.λ.¹, σὲ *-άς*, ὅπως *φωνακλάς*, *γλωσσάς* κ.λ., ἀδυνάτισαν σημασιολογικὰ καὶ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα μὲ λίγες ἐξαιρέσεις ἐπιβίωσης, κυρίως στὰ ιδιώματα. Τὸ γεγονός ἐξάλλου ὅτι οὔτε οἱ γραμματικὲς τῆς κοινῆς τὰ ἀναφέρουν², ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος τὰ συμπεριέλαβε στὴ Γραμματική του γιὰ τὰ βόρεια ιδιώματα, ἐνισχύει τὴν ἄποψη τῆς περιορισμένης χρήσης τους στὴν κοινὴ καὶ στὰ ιδιώματα.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΕΥΑΝΘΙΑ ΔΟΥΤΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

1. Ἀπὸ προσωπικὴ μας ἐμπειρία παραθέτουμε μερικὰ ἐπιτακτικὰ αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπου ἔχουν ἄρκετὰ μεγάλη ἐπίδοση: *κιφάλας*, *κουλωνκύθας*, *π'νάκας*, *βακράτσας*, *κατούρας*, *χλαβόνας*, *χλαπάτας*, *παραστέκας*, *πατούνας*, *κουρίτσας* κ.λ.

2. Βλ. Μ. Τριανταφυλίδου, Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς Δημοτικῆς), Ἀθήνα 1941, 119.

SUMMARY

E v a n t h i a D o u g a - P a p a d o p o u l o u, One Peculiar Category of Adjectives from Regions of Macedonia.

The author deals with a peculiar category of dialect macedonian adjectives wich end in *-ιάις*, for example: *ἀνγουριιάις*, *κουμματιιάις* e.t.c., and makes an effort to define their origin.